

and autumn of 1941 from the Soviet Union in the expansion of partisan fighting in the east of Belarus. Examples are given to illustrate the participation of detachments and groups which were forced to move from the occupied territory of the BSSR to the western regions of the RSFSR in the creation together with local partisans of

new combat units and in the operations against Hitler invaders. The author introduces into the scientific circulation new data from documents of the National Archive of the Republic of Belarus.

Паступіў у рэдакцыю 31.03.2011 г.

УДК 94(476)(476.1)

С.Р. Лютко,

палкоўнік, начальнік цыкла гісторыі войнаў і ваеннага мастацтва кафедры тактыкі (злучэнняў і воінскіх часцей, слухачоў) Ваеннай акадэміі Рэспублікі Беларусь

РАСПАЎСЮДЖВАННЕ БАРАЦЬБЫ З ГЕРМАНСКІМІ АКУПАНТАМІ Ў БЕЛАРУСІ Ў ГАДЫ ВЯЛІКАЙ АЙЧЫННАЙ ВАЙНЫ З ТЭРЫТОРЫІ МІНСКАЙ ВОБЛАСЦІ

Вывучэнню партызанскага руху ў гады Вялікай Айчыннай вайны заўсёды надавалася шмат увагі. Вышэйадзначанае абумоўлена ў першую чаргу важнасцю даследчых праблем для развіцця ваеннага мастацтва. У сучасных умовах – гэта будаўніцтва тэрытарыяльнай абароны. Праблематыка партызанскага руху на тэрыторыі Беларускай ССР раскрыта ў фундаментальных даследаваннях «Усенародная барацьба ў Беларусі супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў у гады Вялікай Айчыннай вайны», «Партызанскія фарміраванні Беларусі ў гады Вялікай Айчыннай вайны (чэрвень 1941–ліпень 1944)», «Усенародны партызанскі рух у Беларусі ў гады Вялікай Айчыннай вайны (чэрвень 1941 – ліпень 1944 г.): Дакументы і матэрыялы», «Партызанскі рух у гады Вялікай Айчыннай вайны 1941–1945 гг.: Дакументы і матэрыялы» з серыі «Рускі архіў: Вялікая Айчынная» і «Беларусь непакорная: Успаміны, дакументы, хроніка партызанскага руху і падпольнай барацьбы 1941–1944 гг.»

Важнае месца займае вялікая колькасць дысертацыйных даследаванняў, прысвечаных вывучэнню партызанскага руху на тэрыторыі Беларусі ў гады Вялікай Айчыннай вайны: С.К. Грабоўскага, В.С. Давыдавай, К.І. Дамарада, А.І. Залескага, Г.Д. Кнацько, А.А. Кавалені, Ф.В. Круцікава, У.І. Лемяшонка, А.М. Ліцвіна, М.А. Якубоўскага і інш. Ваенныя аспекты партызанскай барацьбы ў агульным плане (арганізацыю, тактыку дзеянняў і інш.) вывучалі В.І. Баярскі і І.Р. Старынаў.

Аб размаху партызанскай барацьбы на тэрыторыі Мінскай вобласці гавораць наступныя лічбы. За гады вайны тут было створана 44 партызанскія брыгады і 107 асобных партызанскіх атрадаў¹. З іх: у 1941 г. – 28 атрадаў;

у 1942 г. – 16 брыгад і 53 атрады; у 1943 г. – 24 брыгады і 25 атрадаў; у 1944 г. – 4 брыгады і 1 атрад [5, с. 404–405]. Агульная колькасць партызан, якія дзейнічалі на тэрыторыі Мінскай вобласці, набліжаецца да 44 тыс. чал. [5, с. 406–511]. Гэта было больш, чым у любой іншай вобласці рэспублікі (рысунак). Акрамя таго, меўся утоены партызанскі рэзерв, колькасць якога па стане на 15.03.1943 г. ацэньвалася ў 30 тыс. чалавек [6, с. 405].

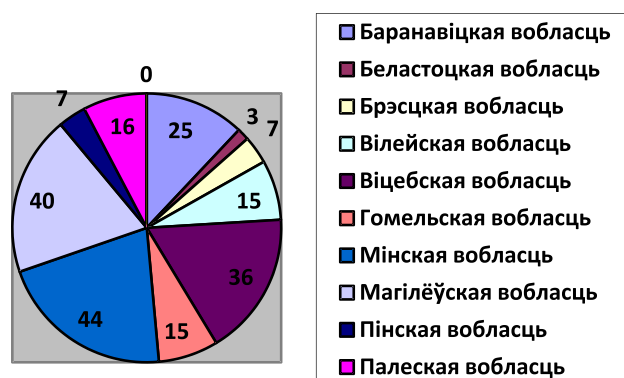
Аналіз апублікаваных матэрыялаў і архіўных крыніц паказвае, што партызанамі і падпольшчыкамі Мінскай вобласці было падарвана і пушчана пад адхон 3088 з 11128 эшалонаў (27,8 %)² і 8 з 34 бронецягнікоў (23,5 %) ворага; разгромлена 8 з 29 чыгуначных станцый (27,6 %) і 108 з 948 нямецкіх штабоў і гарнізонаў (11,4 %); падарвана і знішчана 1712 з 19000 аўтамашын (9 %) і 651 з 5500 мастоў (911,8); здзейснена 70193 з 300000 падрываў рэк (23,4 %); разбурана 196 з 7000 км тэлефонна-тэлеграфных ліній сувязі (2,8 %); збіта ў паветры і спалена на аэрадромах 40 з 305 самалётаў (13,1 %); падбіта 160 з 1355 танкаў і бронемашын (11,8 %); знішчана 85 з 438 гармат (19,4 %), 214 з 939 ваенных складоў (22,8 %) і 60 нямецкіх гаспадарак і прадпрыемстваў, падвергліся нападам 46 гарнізонаў праціўніка і паліцэйскіх участкаў [1. с. 472–544; 7. с. 244–303].

Пры гэтым варта мець на ўвазе, што падлікі праводзіліся ў асноўным па айчынных архіўных крыніцах. У наш час мы можам толькі меркаваць аб дакладнасці звестак. Напрыклад, такія падлікі даюць наступныя лічбы: у цэлым партызаны Мінскай вобласці знішчылі за перыяд свай дзейнасці 199257 ваеннаслужачых вермахта і калабарацыяністаў, пры гэтым іх уласныя

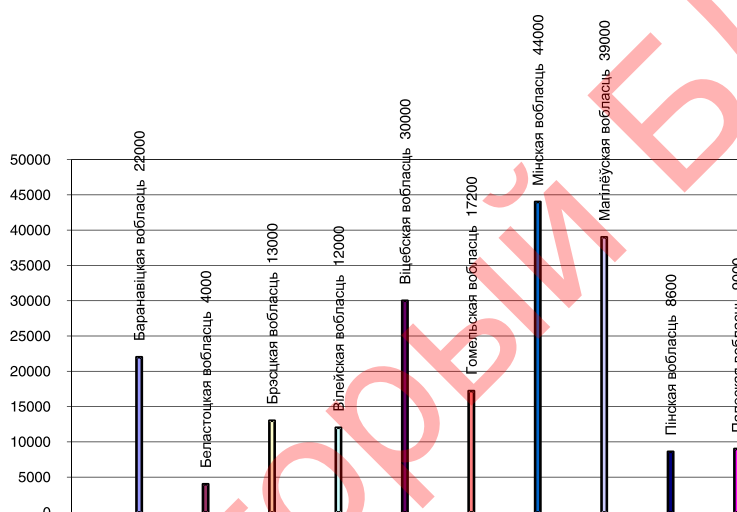
¹ Акрамя таго, адна брыгада прыбыла з Магілёўскай вобласці. Такім чынам, усяго ў гады вайны на тэрыторыі Мінскай вобласці дзейнічала 45 брыгад [5, с. 404–406].

² Даня па Мінскай вобласці прыводзяцца ад агульнай колькасці нанесеных страт партызанамі Беларусі [2, с. 553].

Колькасць створаных партызанскіх брыгад

Укамплектаванасць партызанскіх фарміраванняў

Рысунак – Суадносіны колькасці і ўкамплектаванасці партызанскіх фарміраванняў па абласцях Беларусі ў гады Вялікай Айчыннай вайны

страты склалі 3129 чалавек [7, с. 244–303] – у 60 разоў менш. Нямецкія ж крыніцы сведчаць, што ў выніку нападаў партызан на гарнізоны, якія дыслацыраваліся ў населеных пунктах вобласці, было забіта 904 ваеннаслужачых вермахта і паліцаяў [4]. Такім чынам, астатнія 198353 чалавекі прыходзяцца на адбіццё партызанамі карных аперацый і дзеянняў на камунікацыях. Акрамя таго, справаздачы партызанскіх брыгад сталі паступаць у БШПР з другой паловы 1942 г. (да гэтага часу ўліку шкоды, нанесенай партызанамі Беларусі праціўніку, і ўласных страт практычна не вялося).

З прыведзеных даных вынікае, што найбольш актыўна дзейнічалі партызаны вобласці пры падрыве рэк і эшалонаў ворага, разгроме яго чыгуначных станцый (па парушэнні камунікацый нямецкіх акупантаў). Партызаны Міншчыны прынялі самы актыўны ўдзел ва ўсіх асноўных этапах «рэйкавай вайны» 1943–1944 гг., у выніку чаго рух па стратэгічна важным чыгуначным шляху Мінск – Орша ўначы час

быў практычна спынены [6]. Так, у маі – жніўні 1943 г. партызаны Мінскай вобласці, выконваючы патрабаванні загада БШПР № 006, адначасова разбурылі 15 паравозаў і 2 знішчылі, разграмілі станцыі Фалічы, Цімкавічы і Сярэдныкі і размешчаныя тут гарнізоны праціўніка, узарвалі на аэрадромах 15 нямецкіх самалётаў, значныя ўчасткі чыгуначнага палатна, спалілі 5 прадпрыемстваў прамысловасці, электрастанцыю і інтэнданцкія склады ў Слуцку і Урэччы. Пры гэтым было забіта 2819 салдат і афіцэраў, спалена 20 аўтамашын і 14 трактароў. У выкананні загаду было задзейнічана 24 брыгады і 5 асобных атрадаў [8, л. 1–2, 5–9, 22–24, 31–35].

Падчас барацьбы супраць акупантаў партызаны Мінскай вобласці выкарыстоўвалі як наступальныя, так і абарончыя дзеянні. Наступальныя дзеянні вяліся з мэтай захопу важных аб'ектаў, адміністрацыйных цэнтраў, пашырэння партызанскіх зон, знішчэння гарнізонаў, застаў, камендатур, а таксама ў выніку немагчымасці адхілення ад бою.

З 475 ваенна-паліцэйскіх гарнізонаў, участкаў і апорных пунктаў ворага на тэрыторыі Мінскай вобласці разгрому і нападу партызан падвергліся 126 (26,5 %), некаторыя з іх па два-тры разы, гарнізон жа ў в. Зембін – 4 разы (тры напады ў 1942 г. і адзін – у 1943 г.). З нямецкіх гарнізонаў, размешчаных у раённых цэнтрах, нападу і разгрому падвергліся 13: у Старобіне, Халопенічах і Плешчаніцах – 3 разы; Бягомлі, Слуцку, Чырвонай Слабадзе і Крупках – двойчы; Мар’інай Горцы, Койданаве, Капылі, Лагойску, Любані і Цуглі – па адным разе.

Тактыка наступальнага бою была наступнай. Пасля кароткачасовай непасрэднай падрыхтоўкі партызаны высоўваліся на паказаную мяжу, затым імкліва атакавалі, знішчалі праціўніка і захоплівалі аб’ект. Часта партызаны імкнуліся акружыць і блакіраваць аб’ект атакі. Пры гэтым вялікая ўвага надавалася раптоўнасці дзеянняў. З гэтай мэтай агнявая падрыхтоўка атакі практычна не праводзілася.

Баявыя дзеянні партызан у форме абароны вяліся, як правіла, пры адбіцці карных аперацый акупантаў у мэтах утрымання сваіх баз, населеных пунктаў, іншых важных аб’ектаў. Пры гэтым партызанскія атрады і групы, умела выкарыстоўваючы ўмовы мясцовасці, перакрывалі дарогі, масты, прасекі ў лясах, спалучаючы пазіцыйныя і манеўраныя дзеянні. Як паказала практыка, партызаны аказваліся ў стане пасляхова супрацьстаяць сілам, якія іх перавышаюць у дзесяткі разоў па колькасці і тэхніцы.

Асноўнымі спосабамі партызанскай барацьбы былі налёты, агнявы налёты, дыверсія, засада.

Зручнае геаграфічнае становішча Мінскай вобласці ў цэнтры Беларускай ССР, добра наладжаная арганізацыя кіравання барацьбой з акупантамі (сістэма кіравання антыгерманскім супраціўленнем на тэрыторыі вобласці ўключала ў сябе большую колькасць органаў і звёнаў кіравання, чым легальная структура кіравання акупацыйных улад!), развіты партызанскі рух і актыўная дзейнасць падпольшчыкаў абумовілі магчымасці распаўсюджвання антыгерманскага супраціўлення з тэрыторыі вобласці за яе межы, у першую чаргу ў заходнія рэгіёны БССР. Асноўнай формай распаўсюджвання партызанскай барацьбы за межы вобласці былі рэйды партызанскіх фарміраванняў (спецыфічная форма партызанскіх дзеянняў). Яны уяўлялі сабой спалучэнне баявых і спецыяльных дзеянняў: засад, налётаў, дыверсій і агітацыйнай працы ў працэсе перамяшчэння ў тыле праціўніка.

Яшчэ ў 1942 г. з ліку партызанскіх фарміраванняў Мінскай вобласці пачалі вылучацца сілы для пашырэння маштабаў партызанскай барацьбы ў суседніх абласцях. Так, у маі гэтага года з тэрыторыі Дзяржынскага раёна ў суседні Івянецкі раён Баранавіцкай вобласці быў пера-

мешчаны 125-ы партызанскі атрад ім. І.В. Сталіна, разгорнуты ў лістападзе ў брыгаду [5, с. 28–29]. Вясной 1942 г. перабазіраваўся ў Магілёўскую вобласць 208-ы партызанскі атрад [5, с. 403]. Аднак у той час такія выпадкі былі рэдкімі.

Мінскі падпольны абкам КП(б)Б кіраваў антыгерманскім супраціўленнем таксама на тэрыторыі Палескай вобласці. Вынікам цеснага ўзаемадзеяння партызан дзвюх суседніх абласцей з’явілася стварэнне ў маі 1942 г. партызанскага злучэння Мінскай і Палескай абласцей (камандзір – В.І. Казлоў), якое праіснавала да сакавіка 1943 г. У гэты час з вылучэннем 123-й імя 25-годдзя БССР і 125-ай Капаткевіцкай партызанскіх брыгад і шэрагу асобных атрадаў, фарміравання на іх аснове партызанскага злучэння Палескай вобласці, злучэнне Мінскай і Палескай абласцей было перайменавана ў партызанскае злучэнне Паўднёвай зоны Мінскай вобласці [5, с. 407].

З пашырэннем маштабаў партызанскай барацьбы атрады Мінска-Палескага злучэння ў лістападзе 1942 г. правялі два буйныя рэйды на стыку абласцей. Іх вынікам з’явіліся пашырэнне партызанскай зоны на поўдні Мінскай і поўначы Палескай абласцей і значнае папаўненне партызанскіх фарміраванняў з мясцовага насельніцтва [3, с. 309]. У лютым–сакавіку наступнага года партызаны гэтага злучэння здзейснілі яшчэ адзін рэйд у міжрэчча Тлумі, Лані і Цны [3, с. 312]. Такім чынам, партызаны Міншчыны адыгралі важную ролю ў развіцці партызанскага руху на тэрыторыі Палескай вобласці.

Аднак асноўны пік пашырэння партызанскай барацьбы за межы Мінскай вобласці прыходзіцца на вясну – восень 1943 г. За гэты час з яе тэрыторыі ў Заходнюю Беларусь амаль адначасова перайшлі некалькі брыгад і асобных атрадаў. Так, да канца лета 1943 г. на поўдзень ад Мінска было завершана стварэнне Беластоцкага партызанскага злучэння, а ў перыяд з 1.09. па 19.11. яно здзейсніла бяспрыкладны ў гісторыі 1000-кіламетровы пераход па тылах ворага ў Беластоцкую вобласць, дзе стала асновай разгортвання барацьбы з акупантамі [3, с. 317 – 320].

Звыш 800 км ад Бярэзіны да Буга прайшла ў перыяд з 19.09. па 14.12.1943 г. брыгада «За Радзіму» ім. А.К. Флегантава, выконваючы загад БШПР на перамяшчэнне з Чэрвеньскага раёна Мінскай вобласці ў Маларыцкі раён Брэсцкай вобласці [3, с. 323].

Аб укладзе партызан Міншчыны ў пашырэнне антыгерманскага супраціўлення ў Беларусі сведчаць наступныя лічбы [3]: з дзеючых у Беластоцкай вобласці ў гады вайны 5 партызанскіх брыгад і 7 асобных атрадаў, 2 брыгады і 5 атрадаў былі створаны на тэрыторыі Мінскай вобласці, у стварэнні яшчэ дзвюх брыгад

і аднаго асобага атрада партызаны Міншчыны прымалі актыўны ўдзел. Па Баранавіцкай вобласці гэтыя лічбы складаюць: для брыгад (з 26 дзеючых) – 3 і 3 адпаведна, для асобых атрадаў (з 11) – дзве, створаныя на Міншчыне. Для Брэсцкай вобласці: па брыгадах (з 11) – дзве і адна, па асобых атрадах (з 27) – адна і дзве адпаведна. Па Вілейскай вобласці: у стварэнні 3 з 18 брыгад партызаны Міншчыны прымалі актыўны ўдзел, з 7 асобых атрадаў тут былі створаны дзве. Па Пінскай вобласці: у фарміраванні адной з 7 брыгад партызаны Міншчыны прымалі актыўны ўдзел, быў створаны адзін з 9 асобных атрадаў. Акрамя таго, партызаны Міншчыны прынялі ўдзел у фарміраванні дзвюх з 14 партызанскіх брыгад, дзеючых у гады Вялікай Айчаннай вайны на тэрыторыі Палескай вобласці.

У цэлым на тэрыторыі Міншчыны было створана 7 партызанскіх брыгад і 11 асобых атрадаў, пасля накіраваных у іншыя вобласці Беларусі. Акрамя таго, у стварэнні яшчэ 12 брыгад і 3 асобых атрадаў прымаўся актыўны ўдзел.

Такім чынам, у перыяд з сакавіка 1943 г. па ліпень 1944 г. партызанскі рух актыўна распаўсюджваецца з тэрыторыі Мінскай вобласці на суседнія, галоўным чынам у Беластоцкую, Палескую, Баранавіцкую і Брэсцкую.

Такім чынам, мэтанакіраваная дзейнасць ЦК КП(б)Б, падпольнага абласнога, раённых партыйных і камсамольскіх органаў і арганізацый, а таксама барацьба шматлікіх тысяч патрыётаў у тыле ворага засведчыла тое, што Мінская вобласць стала найважнейшым цэнтрам арганізацыі антыгерманскага супраціўлення на ўсёй тэрыторыі Беларусі.

Літаратура і крыніцы

1. Беларусь в годы Великой Отечественной войны 1941–1945 / А. Коваленя (рук. авт. кол.), А.М. Литвин, В.И. Кузьменко

[и др.]. – Минск: БЕЛТА, 2005. – 544 с.

2. Белорусская ССР: краткая энцикл. В 5 т. / под ред. П.В. Бровки [и др.]. – Минск: Гл. ред. Бел. Сов. Энцикл., 1979. – Т. 1. – 768 с.
3. Всенародная борьба в Белоруссии против немецко-фашистских захватчиков в годы Великой Отечественной войны. В 3 т. / редкол.: А.Т. Кузьмин (гл. ред.) [и др.]. – Минск: Беларусь, 1984. – Т. 2. – 551 с.
4. Козак, К.И. Германский оккупационный режим на территории Беларуси. 1941 – 1944 гг.: Историография и источники / К.И. Козак; под ред. А.А. Ковалени. – Минск: БГУ, 2006. – 268 с.
5. Партизанские формирования Белоруссии в годы Великой Отечественной войны (июнь 1941 – июль 1944). – Минск: Беларусь, 1983. – 765 с.
6. Пономаренко, П.К. Всенародная борьба в тылу немецко-фашистских захватчиков. 1941–1944 / П.К. Пономаренко. – М.: Наука, 1986. – 440 с.
7. Романов, А.А. Действия партизанских формирований СССР на временно оккупированной территории в годы Великой Отечественной войны 1941–1945 гг. (Северо-Западное стратегическое направление) / А.А. Романов. – Нижний Новгород: Нижегородский гуманитарный центр, 2005. – 502 с.
8. Учет боевых операций партизанских бригад и отрядов по Минской области // Национальный архив Республики Беларусь (НА РБ). – Фонд 3500. – Оп. 4. – Д. 9.

Summary

During the Great Patriotic War guerrilla movement against German invaders in Belarus was more powerful than in other territories of the Soviet Union occupied by the enemy. Figures tell own tale on this: on the territory of the Belorussian SSR during the years of invasion there were 213 active guerrilla brigades and 258 separate regiments with total strength approximately 370000 men, and somewhat 400000 men made so-called guerrilla reserve. Fighting against the invaders was also conducted by 70000 undergrounds. By the summer 1944 (the beginning of the «Bagration» campaign) more than 60 % of the territory had been cleaned up by the guerrillas. Belarus can be proud within its right of the honorable name «guerrilla republic». As the latest scientific research and archival data show, in general a great impact to the enlargement of guerrilla activities against German invaders was made by the guerrillas from Minsk and the region.

Паступіў у рэдакцыю 12.04.2011 г.

УДК 94(476):35

В.І. Якаўчук,

доктар гістарычных навук, дацэнт кафедры тэорыі і практыкі дзяржаўнага кіравання Інстытута дзяржаўнай службы Акадэміі кіравання пры Прэзідэнце Рэспублікі Беларусь;

А.В. Мантур,

ваенны камісар Гродзенскай вобласці

ГІСТАРЫЧНЫ АНАЛІЗ І СУЧАСНЫЯ ПРАБЛЕМЫ КАМПЛЕКТАВАННЯ УЗБРОЕННЫХ СІЛ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Аналіз войнаў і ўзброеных канфліктаў сучаснасці паказваў, што яны ўяўляюць сабой не толькі ўзброеную барацьбу, але і эканамічнае спаборніцтва дзяржаў, якое залежыць ад мноства фактараў. Да ліку адной са скла-

довых, што вызначае ваенную моц дзяржавы, адносяцца людскія рэсурсы. Яны аказваюць прамое ўздзеянне на ваенныя магчымасці супрацьборствующих бакоў і ў рэзультате на ход і вынік узброенай барацьбы. Колькасць кадра-